

ların fethettikleri yerleri en iyi şekilde yönetmelerinin bir sonucudur. İslâm'a sonradan açılan topraklara müslümanların yerleştirilmesi, mevcut şehirlerin imarının yanında yenilerinin kurulması, çeşitli İslâm müesseselerinin hayatı daha iyi yaşanır hale getirmesi, başta Kur'an-ı Kerîm öğretimi olmak üzere dinî ilimlerin ve İslâm kültürünün yaygınlaştırılması, günlük hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek ticarî ve iktisadî faaliyetlerin kesintisiz sürdürülmesine imkân tanınması gibi hususlar bu bölgelerin İslâmlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Gerek kılıçla gerekse barış yoluyla fethedilen memleketlerin sakinleri, herhangi bir zorlamaya mâruz kalmadıkları halde âdetâ birbirleriyle yarırcasına müslüman olmuşlardır. Çünkü onlar İslâm'ı, onun kitabı Kur'an'ı, Hz. Peygamber'in yüce kişiliğini ve sünnetini müslümanların şahsında müşahade ederek sevmiş ve benimsemişlerdir. Müslümanlar da fethettikleri yerlerde zimmî statüsüne giren çeşitli inançlara mensup her sınıf, cins, renk ve ırktan gayri müslimi, "Sizin dininiz size, benimki bana" (el-Kâfirûn 109/6) âyeti uyarınca can, mal, ırz ve namusları ile ibadet ve mâbedlerine hürmet etmek suretiyle Allah'ın yarattığı birer varlık olarak karşılamıştır. Sevgi, adalet, merhamet ve insafî aziz tutup İslâm sulh ve selâmetini bütün dünyaya yaymaya ve uygulamaya çalışarak sonuçta bu dini cihanşümul bir hale getirmişlerdir.

İslâm dünyasında gerçekleştirilen fetihlerle ilgili çok zengin bir literatür bulunmaktadır. Başta İbn Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) eseri olmak üzere kronolojik esaslara göre kaleme alınmış tarih kitaplarından başka bir şehir veya bölgenin fethine dair müstakil kitap ve risâleler de yazılmıştır. Sâlih Ahmed el-Alî, ilk dört asırdaki İslâm fetihlerini anlatan ve İbnü'n-Nedîm'in *Kitâbü'l-Fihrist*'inde yer alan Arapça eserleri toplayarak F. Rosenthal'in *A History of Muslim Historiography* (Leiden 1968) adlı kitabından Arapça'ya yaptığı tercümede bir araya getirmiştir (*İlmü't-târîh 'inde'l-müslimîn*, s. 283-287). Hicretin ilk üç asrında gerçekleştirilen İslâm fetihleriyle ilgili en kıymetli eser, başta bir yerin barış veya savaş yoluyla ele geçirilmesine dair haberler ve buna bağlı olarak muahedelerle belirlenen cizye ve haraç miktarlarını zikreden, arkasından da fetihlerden sonraki imar ve iskân faaliyetlerine ve yapılan camilere, iktâ edi-

len veya mera haline getirilen topraklara ait rivayetlere yer vererek İslâmlaştırmaya ait bütün gelişmeleri anlatan Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Fütûhu'l-bıldân*'ıdır. Türk-İslâm devletleri geleceğinde ise yine tarih kitaplarının yanında gazânâme, gazavatnâme, fetihnâme, zafernâme gibi adlarla çok zengin bir literatür meydana getirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "ft̤h" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâ-müsû'l-muht̤t̤*, "ft̤h" md.; *Tâcû'l-‘arûs*, "ft̤h" md.; Buhârî, "İlim", 45, "Cihâd", 15, 157, "Tevhîd", 28; Müslim, "İmâre", 149-151; Ebû Yûsuf, *el-Harâc* (Abdülaziz b. Muhammed er-Rahbî, *Fihhû'l-mülûk*, nşr. A. Ubeyd el-Kubeysî, içinde), Bağdat 1973-75, II, 197-203; İbn Hişâm, *es-Sîre*?, III, 219; Belâzürî, *Fütûh* (Münecid), I, 6; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, XXVI, 42 vd.; a.mlf., *Târîh* (de Goeje), I, 2582-2583; T. W. Arnold, *İntişâr-ı İslâm Tarihi* (trc. Halil Halid), İstanbul 1343, tür.yer.; Fikret İşıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul 1960, s. 32-38; Muhammed Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 135-137; F. Rosenthal, *İlmü't-târîh 'inde'l-müslimîn* (trc. Sâlih Ahmed el-Alî), Bağdat 1963, s. 283-287; Ebulfazl İzzetî, *İslâmın Yayılış Tarihine Giriş* (trc. Cahit Koytak), İstanbul 1984; Ekrem Ziya Umerî, *Medine Toplumunu* (trc. Nureddin Yıldız), İstanbul 1988, s. 127-131; Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul, ts., I, 212-301; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid bin Velid*, İstanbul 1990, s. 291-310; İsmâil Râci el-Fârûkî — Lois Lamya el-Fârûkî, *İslâm Kültür Atlası* (trc. Mustafa Okan Kibaroglu — Zerrin Kibaroglu), İstanbul 1991, s. 209-256; Cemîl Abdullah el-Misrî, *Devâ'î'l-fütûhâti'l-İslâmiyye ve de'â'î'l-müşteşrikin*, Beyrut 1411/1991; Seyyid Kutub, "Tabî'atü'l-fethi'l-İslâmî", *ME*, XXIV/1 (1372/1952), s. 21-25; Halil İnalçık, "Ottoman Methods of Conquest", *St. I*, II (1954), s. 103-129; a.mlf., "Türkler (Osmanlılar)", *İA*, XII/2, s. 291. MUSTAFA FAYDA

FETİHNÂME

(فتحنامة)

İslâm ve Türk-İslâm devletlerinde fethedilen beldeleri, kazanılan zaferleri haber veren mektup ve fermanlarla bu fetihleri anlatan tarihi eserlerin genel adı.

Ortaçağ İslâm dünyasında hükümdarlar, ülke içinde ve dışında otoritelerini ve güçlerini göstermek için süslü ifadelerle yazılmış mektup ve fermanlar göndererek kazandıkları zaferleri bildirme ihtiyacı duyarlardı. Genellikle sefâret heyetleri vasıtasıyla ve ganimet olarak alınmış hediyelerle (Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 70), bazan da savaşta öldürülenlerin başları ve alınan esirlerle birlikte gönderilen bu mektuplar dost devletler için bir mûjde, düşman devletlere karşı ise bir

tehdit mahiyetinde idi. Bundan dolayı fetihnâmeler bazan "zafernâme", "beşâretnâme", bazan da "tehditnâme" diye anılmıştır. XV. yüzyıl Türk kaynaklarında mûjdeli mektuplara "muştuluk" da denilmiştir (Yinanç, s. 19).

Fetih mektubu yazma geleneği ilk İslâm devletlerinde başlamış ve Türk-İslâm devletlerinde devam etmiştir. Abbâsî Halifesi Mu'tasım-Billâh müslüman hükümdarlara zafernâmeler göndererek Bâbek'in yakalanıp idam edildiğini bildirmiştir (Kalkaşendî, VI, 387). Gazneliler'de kazanılan bir zafer, devlete tâbi yarı bağımsız hükümdarlara mektupla haber verildiği gibi Abbâsî halifelerine ve diğer civar devletlere de fetihnâmeler yazılarak bildirilirdi. Büyük Selçuklular'da ve bu devlete halef olan Hârizmşahlar, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Timurlular ve Safevîler'de de bu geleneğin sürdüğü anlaşılmaktadır (Köprülü, s. 184-185). Sultan Alparslan'ın Anı'nın fethi münasebetiyle gönderdiği fetihnâme Bağdat'ta beytünnebede yapılan bir merasimde okunmuştur (Ramazan 456/Ağustos 1064). Yine Sultan Alparslan'ın Buhara'nın fethi dolayısıyla gönderdiği fetihnâmenin "Türk ve Tacik herkese" duyurulması emredilmekte ve bu şekilde halkın devlete hizmet ve bağlılığının artacağı söylenmektedir (Bağdadî, s. 125). Hârizmşah Atsız da Cend'in fethedilmesi münasebetiyle (Rebîulâhîr 540/Ekim 1145) Reşîdüddin Vatvât'ın yazdığı fetihnâmeyi her tarafa göndermiştir (a.g.e., s. 131). Selçuklu sultanlarının fetihnâmeleri devletin resmî dili olan Farsça ile yazılırdı. I. İzzeddin Keykâvûs Antalya'nın ikinci defa fethi (612/1216), I. Alâeddin Keykubad da Yassıçimen'de Celâleddin Hârizmşah'a galip gelmesi ve Erzurum'u fethi (627/1230) münasebetiyle civar hükümdarlara Farsça fetihnâmeler göndermişlerdir (İbn Bîbî, s. 146; Turan, s. 81, 106). Memlûk Sultanlığı'nda da bu gelenek mevcut olup o devir inşâ kitaplarında bu konuda bilgiler ve örnekler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ise fetihler, büyük zaferler, özellikle hristiyan dünyasına karşı kazanılan başarılar "nâme-i hümayun" kategorisinde değerlendirilebilecek fetihnâmelerle İslâm devletlerinin hükümdarlarına bildirilmekteydi. Osmanlılar'da yabancı devlet hükümdarlarına gidecek fetihnâmeler o ülkenin diliyle ve genellikle Türkçe, Arapça, Farsça olarak yazılırdı. Fâtiha Sultan Mehmed Otlukbeli zaferrinin ardından Doğu Anadolu halkına

Uygur harfleriyle yazılmış bir fetihnâme göndermiş ve o tarihlerde Akkoyunlu-lar'ın kullandığı terimleri kullanmıştır (Arat, VI [1936-39], s. 285 vd.). Ülke için de ise Türkçe olarak İstanbul'da vezîri-âzama vekâlet eden idarecililere (kâim-makâm), beylerbeyi ve kadı gibi bazı taş-ra yöneticilerine zaferi halka duyurmak üzere gönderilirdi.

Mukaddime sayılabilecek baş kısmı gönderildiği yerin durumuna uygun âyet, hadis ve kelâm-ı kibarlarla süslenen ve Osmanlı diplomatiğinin mühim belgele-rinden olan nâme-i hümayun grubu bel-geleri içinde yer alan fetihnâmelerin özel yazılış şekilleri vardı. Osmanlı padişah-larına ait fetihnâmeler genellikle Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salât, padişah için tebaanın işlerinin düzenlenmesi ve zulmün önlenmesinin gereği, düşmanın ne sebeple cezalandırıldığı, padişahın hareketi, askerinin çokluğu, düşmanın du-rumu ve cesaretinin anlatılması, Allah'ın padişaha yardımı, düşmanın yenilmesi, Allah'a şükür, düşman ülkesinin zaptı-nın anlatılması, hükümdarlara zafer ha-berinin gönderilmesi, fetihnâmenin ki-minle gönderildiği ve padişahın Allah'a duası gibi on beş esasa dikkat edilerek yazılmaktaydı (Uzunçarşılı, *Saray Teşki-lâtı*, s. 288). Fetihnâmelerde mutantan bir ifade kullanılır, ülke zaptında padişah-ın kudretini göstermek için düşman as-kerinin fazlalığından bahsedilir ve olay-lar genellikle uzun uzadıya anlatılırdı. Düşmanlara gönderilen tehditnâmeler-de ise ağır ve küçültücü ifadeler yer alır-dı (Feridun Bey, I, 451-453).

Fetihnâmeler başta nişancı olmak üze-re resmî görevliler tarafından yazıldı-ğı gibi bazan özel kişiler eliyle de kale-

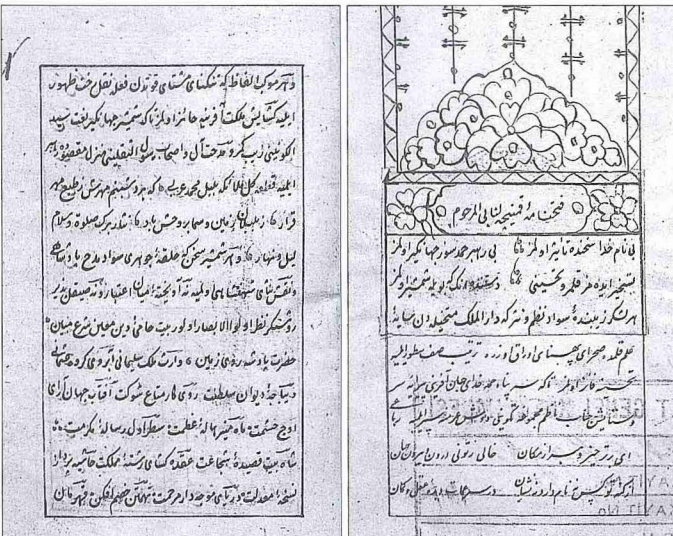
me alınabilirdi. I. Alâeddin Keykubad'ın fetihnâmelerinden birini Tuğraî Şemsed-din Muhammed İsfahânî kaleme almış-tır. Ankara galibiyetinin ardından Ti-mur'un, torunu Ömer Bahadır'a gönder-diği fetihnâmeyi ise Molla Şemseddin yazmıştı (Aka, XI/15, s. 22). İstanbul'un fethini Memlük sultanına bildiren Arap-ça fetihnâmeyi Kazasker Molla Gürânî (Yinanç, s. 18-20; ayrıca bk. Ateş, IV/7, s. 11 vd.), Mısır'ın ilhakından sonra Yavuz Sultan Selim'in Şirvanşah'a yolladığı fe-tihnâmeyi İdris-i Bitlisî, 1538'de kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanan Boğ-dan'ın fethi münasebetiyle Amasya san-cak beyi ve kadısına gönderilen fetihnâ-meyi de Matrakçı Nasuh'un kaleme al-dığı bilinmektedir (Decei, s. 113).

Fetihnâmeler, ilgili oldukları savaşın bir tarihçesini ihtiva ettiklerinden ve za-ferin hemen ardından kaleme alındıkla-rından aynı zamanda değerli birer tari-hî kaynak niteliği taşırlar. Ancak sübjek-tif değerlendirmelerle yazılmış oldukla-rı için burada verilen bilgilerin dikkat-le ve diğer kaynaklarla karşılaştırılarak kullanılması gerekmektedir (Lewis, s. 192). Başta Feridun Bey'in eseri olmak üzere münşeat mecmualarında bu res-mî fetih mektuplarının pek çok sürati bulunmaktadır.

Edebiyat tarihiyle ilgili kitaplarda ise fetihnâme ayrı bir edebî tür olarak bir seferin başlangıcından sonuna kadar ge-çen olayları, bir şehrin, kalenin alınışı ve ya bir savaşın kazanılmasını konu edi-nen eserler şeklinde ele alınmaktadır. Ancak bu tür eserler doğrudan doğruya tarihin bir parçasıdır ve bunları gazavat-nâme, zafernâme, sefernâme, hatta "Se-limnâme" ve "Süleymannâme" adlarıyla

anılan eserlerden hem konu hem de üs-lûp bakımından ayırt etmek mümkün değildir. Umumi tarihlerin dışında pek çok türü görülen bu tarz eserlerin baş-lıkları da böyle bir tasnif yapmayı zor-laştırmaktadır. Dolayısıyla bunları adla-rından hareketle ayrı birer tür olarak gösterilmesi karışıklıklara yol açmakta-dır. Aslında fetihnâme, doğrudan doğ-ruya resmî bir hüviyeti olan, nâme-i hü-mâyunlarla fermanların edebî bir türü gibi ele alınmalıdır.

Türk edebiyatında XV. yüzyıldan iti-baren doğrudan doğruya müelliflerince "fetihnâme" olarak adlandırılan manzum ve mensur eserler arasında şunlar zik-redilebilir: 1. *Fetihnâme-i Sultan Meh-med*. Kıvâmî tarafından 1490 yılında ka-leme alınarak II. Bayezid'e takdim edil-miştir. Yirmi sekiz bölümden meydana gelen eserin yirmi beş bölümü Fâtih Sul-tan Mehmed'in, üç bölümü de II. Baye-zid'in fetihlerine ayrılmıştır. Yer yer men-sur kısımların da bulunduğu eser mes-nevi tarzında ve aruzun "mefâilün me-fâilün feilün" kalıbında yazılmıştır. Tek nüshası Bibliothêque Nationale'de bulu-nan eseri (MS, Or. nr. 1975) Franz Ba-binger tıpkıbasım olarak yayımlamıştır (İstanbul 1955). 2. *Fetihnâme-i İnebah-tı ve Moton*. İnebahtı ve Moton seferle-rine katılan II. Bayezid devri şairlerinden Sinoplu Safâî tarafından manzum ola-rak kaleme alınmıştır. Yaklaşık 3900 be-yitten meydana gelen eser mesnevi tar-zında olup aruzun "fâilâtün fâilâtün fâi-lün" kalıbıyla yazılmıştır. Bilinen tek nü-shası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Revan Köşkü, nr. 1271). 3. *Fetihnâme-i Diyâr-ı Arab*. Yavuz Sultan Selim devrinde hayatta bulunan, kendi-sinden Silâhşor olarak bahseden müel-lif bizzat katıldığı Mısır seferi hakkında değerli bilgiler vermektedir. Yarıya ya-kın kısmı manzum, geri kalanı mensur olan eserin tek nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 4087) bulunmak-tadır. Kitap Selâhattin Tansel tarafın-dan yayımlanmıştır (TV, 1/2 [17], s. 294-320; 1/3 [18], s. 430-454). 4. *Fetihnâme-i Belgrad*. Eserin sonundaki beyitten Sa'yî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alındığı anlaşılan bu fetihnâme Kanûnî Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir. Bi-linen iki nüshası Adana İl Halk (nr. 791) ve Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2175/2) kütüphanelerinde bulunan eserin büyük kısmı manzumdur. 5. *Fetihnâme-i Hay-reddin Paşa*. Barbaros Hayreddin Paşa'nın savaşlarını ve bilhassa Preveze za-

Nâbî'nin
Fetihnâme-i
Kamanice
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
nr. 470)

ferini anlatan, Murâdî tarafından mesnevi tarzında yazılmış bir eserdir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1292). Ancak bu eserle *Feth-i Kal'a-i Nova*'nın (İÜ Ktp., TY, nr. 2475) Murâdî'nin *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* adlı eserinin birer bölümü olduğu anlaşılmaktadır (bk. GAZAVÂT-ı HAYREDDİN PAŞA). 6. *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*. Nidâî'nin 967'de (1560) telif ettiği bu eser (British Museum, nr. 23.984) Piyâle Paşa tarafından yazdırılmıştır (*DîA*, VII, 392). 7. *Fütûh-ı Yemen* (*Fetihnâme-i Yemen*). Rumûzî'nin 977'de (1569-70) kaleme aldığı mesnevi tarzında 20.000 beyitlik bir fetihnâme olup eserde II. Selim zamanında Yemen'e gönderilen Sinan Paşa'nın fetihleri anlatılmaktadır. Kitap üzerinde Hulûsi Yavuz bir doktora tezi hazırlamıştır (*Rumûzî'nin Târîh-i Feth-i Yemen'i ile Arşiv Vesikalarına Göre Sinan Paşa'nın Yemen'i Fethi ve XVI. Asırda Yemen'in Sosyal Yapısı*, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, 1980; bu çalışmada eserin 18.000 beytinin tenkitli metni verilmiştir). Eserin minyatörlü bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 6045), otuz üç sayfalık bir özeti de Millet Kütüphanesi'ndedir (Ali Emîrî, nr. 1311). 8. *Fetihnâme*. Sîpâhîzâde Ahmed tarafından yazılan bu eserde, Sultan İbrahim'in 1054'te (1644) Venedikliler'e karşı başlattığı, yirmi iki yıl süren muharebenin sonuçları hakkında bilgi verilmektedir (a.g.e., s. 118-119). 9. *Fetihnâme-i Kamanîçe*. Nâbî'nin yer yer manzum, yer yer mensur olarak telif ettiği bu fetihnâmede IV. Mehmed

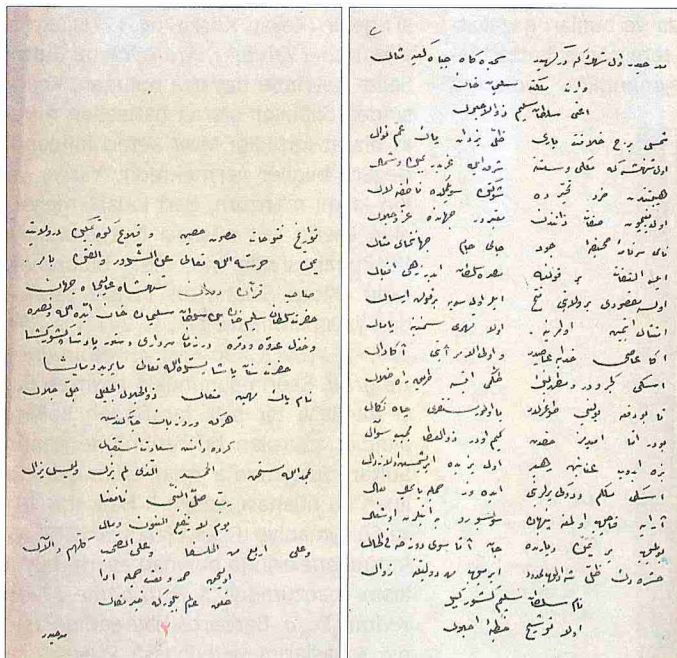
zamanındaki Kamanîçe Kalesi'nin fethine dair geniş bilgi verilmektedir. Eserin çeşitli yazma nüshaları bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1466/2, Esad Efendi, nr. 2425/3, 3407/2; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1309, Yeniler, nr. 730; Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 470; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3307/3; ayrıca bk. Babinger, s. 262). 10. *Fetihnâme-i Belgrad*. Antalyalı Mustafa Münîf'in yazdığı eserde, I. Mahmud zamanında 1152'de (1739) sadrazam olan Hacı Mehmed Paşa'nın kazandığı Belgrad zaferi anlatılmaktadır (TCYK, s. 197-198). 11. *Fetihnâme-i Belgrad*. Koca Râgıb Paşa tarafından yer yer manzum olarak telif edilen eserde bir önceki fetihnâmede anlatılan konu işlenmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3442/2, 3655/2; İÜ Ktp., TY, nr. 2593; ayrıca bk. a.g.e., s. 231-232).

Bunlardan başka şu fetihnâmeler de zikre değer eserlerdir: Tâcîzâde Câfer Çelebi, *Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi* (İstanbul 1331); Cizyedarzâde Bahâeddin Efendi, *Fetihnâme-i Bahâeddin* (TSMK, Hazine, nr. 1428); Edirneli Ali Efendi, *Fetihnâme-i Mekke-i Mukerreme* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3797); Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa, *Fetihnâme-i Gence* (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1296); Abdurrahman Hibri Efendi, *Târîh-i Feth-i Bağdâd* (TCYK, s. 113); Nihâlî, *Fethiyye-i Yemen* (*Fetihnâme-i Yemen*) (telifi 982 [1574]; yazma nüshaları için bk. Babinger, s. 103); el-Hâc Mehmed Ârif Efendi, *Fetihnâme-i Garrâ be-Tâ-*

rîh-i Ra'nâ (TSMK, Hazine, nr. 1438; Mısır'ın 1216'da [1801] Fransızlar ile geri alınmasına dair); Mehmed Esad Efendi, *Feth-i Kostantiniyye* (II. Mahmud'un emriyle yazılmıştır; Süleymaniye Ktp., Hüseyin Paşa, nr. 439; ayrıca bk. Babinger, s. 387). Son dönemde Çanakkale zaferiyle ilgili olarak telif edilen pek çok mensur ve manzum eser de bir bakıma fetihnâme sayılabilir (*DîA*, VIII, 208-209).

BİBLİYOGRAFYA :

Kivâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* (nşr. Franz Babinger), İstanbul 1955, s. I-VII; Zeke-riyyâzâde, *Ferah* (nşr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980, nâşirin önsözü, s. 3-6; Feridun Bey, *Münşeat*, I-II, tür.yer.; İbn Bibî, *el-Evâmî-rû'l-'alâ'iyye*, s. 146; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'şâ* (Şemseddin), VI, 387; Selânikî, *Târîh* (İpşirli), I, 35; Bahâeddin Muhammed b. Müeyyed el-Bağdâdî, *et-Teveşül ile't-teressül*, Tahran 1315, s. 125, 131; M. Fuad Köprülü, *Bizans Mülkeselerinin Osmanlı Mülkeselerine Tesiri*, İstanbul 1931 — (haz. Orhan F. Köprülü), İstanbul 1981, s. 184-185; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 70, 71, 90, 91, 112, 278; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 288-289; TCYK, tür.yer.; A. Decei, "Un 'Fetihnâme-i Karaboğdan' (1538) de Nasuh Matrakçı", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 113-124; Levend, *Gazavatnâmeler*, tür.yer.; G. L. Lewis, "The Utility of Ottoman Fethnames", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis — P. M. Holt), London 1962, s. 192-196; a.mlf., "Fathnâme", *EI*² (İng.), II, 839-840; Hasan-ı Enverî, *İşlâhât-ı Diwânî-yi Devre-yi Gaznevi ve Selçukî*, Tahran 2535 şş., s. 136; Babinger (Üçok), s. 103, 120, 262, 387; Mehmet Altay Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, Ankara 1983, II, 87-88; Osman Turan, *Türkiye Selçukluların Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 81, 97, 101-102, 106; Bekir Kütükoğlu, "Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri* (30 Nisan - 2 Mayıs 1986) Bildiriler, İstanbul 1988, s. 172; Abdülkadir Özcan, "Historiography in the Reign of Süleyman the Magnificent", *The Ottoman Empire in the Reign of Süleyman the Magnificent*, İstanbul 1988, II, 208-211; a.mlf., "Cerbe", *DîA*, VII, 392; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1995, s. 5, 6, 10, 159-160; Reşit Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmed'in Yarhığı", *TM*, VI (1936-39), s. 285 vd.; Ahmet Ateş, "İstanbul'un Fethine Dâir Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *TD*, IV/7 (1953), s. 11 vd.; Selahattin Tansel, "Silahşor'un Fetihnâme-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri", *TV* (yeni seri), 1/2 (17), s. 294-320; 1/3 (18), s. 430-454; Angelo M. Piemontese, "Les Fonds de manuscrits persans conservés dans la Bibliothèque d'Italie", *JA*, CCLXX (1982), s. 289; Refet Yınanc, "Fatih'in Türkçe İstanbul Fetihnâmesi", *TDA*, sy. 29 (1984), s. 18-23; İsmail Aka, "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *TTK Belgeler*, XI/15 (1981-86), s. 1-22; Pakalın, I, 614-615; "Fetihnâme", *TDEA*, III, 208-211; Mustafa Uzun, "Çanakkale Muharebeleri (Edebiyat)", *DîA*, VIII, 208-209.

Rumûzî'nin
Fetihnâme-i
Yemen adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
nr. 1311)